НІЧНА ТРИВОГА

Драма на 3 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ

Євгенія Пряхіна. Орест Пряхін. Любовиць ка.

Івлєв Юліан Лаврентійович.

Лена (Гельця) У л ь ч и ц ь к а.

Віра, дочка Любовицької.

Дрозденко Ларіон Пилипович, майор. Виходцев Яків Захарович.

Діється в недалекому від фронту місті, влітку 1942 р. протягом однієї ночі.

ДІЯ ПЕРША

Кімната в квартирі Пряхіної, гарно обставлена в простому й суворому стилі. Полиці з книжками, великий глобус, великі географічні карти всесвіту, декілька солідних цінних речей меморіального характеру. Праворуч на авансцені — рояль. Просто — вхідні двері.

І

Літній вечір. Лена сидить за роялем і грає "Місячну сонату" Бетховена х. Дзвінок. Входять Любовицька, її дочка Віра і Виходцев. Любо-вицька літня, але ще гарна жінка років 45, з гордою поставою, з

нахилом до повноти, але експансивна і жвава, вдягнена ошатно. Віра — молода дівчина у військовому одязі. Виходцев — старий, з тонкими рисами розумного обличчя, вдягнений гарно, в чорному пальті, рукавичках, з красивою паличкою в золотій оправі. Увійшовши в кімнату, він ввічливо вітається і зараз же сідає. Розмовою керує Любовицька.

Любовицька. Добрий вечір. Скажіть, будь ласка, чи можу я бачити громадянку Пряхіну? Я маю до неї дуже важливу справу.

Лена (підводиться). Євгенії Йосипівни зараз немає дома. Вона, здається, в міськраді.

Любовицька. Це дуже прикро. Я мушу обов'язково її бачити. Обов'язково. Що ж робити? Пробачте, ви родичка мадам Пряхіної?

Лена. Ні, просто живу тимчасово у неї.

Любовицька. Це ви грали "Місячну сонату", коли ми входили? Ви чудово граєте, мадмуазель. Я можу судити, бо граю сама. Дозволите сісти? (Сідає.) Мені чомусь здається, що я'вас десь зустрічала.

Лена (сухо). Право, не знаю. Можливо.

Віра (що з жадливою увагою оглядала кімнату). Мамо, глянь, які дивні речі! Вінок і грамота від іспанської, республіки! Вона ж була тоді на фронті, в Іспанії 2! Золота медаль. Срібний келих від американських льотчиків! Який розкішний... Яків Захарович, ви чуєте.

Виходцев (з непорушним спокоєм). Надзвичайно цікаво.

Віра. Ат, що з.вами балакати. Для вас же не існує життя ближче одинадцятого століття.

Виходцев. А для кого воно тепер взагалі існує?

Віра (палко). Для всіх, хто живе і бореться. Ось як ця чудова жінка. Так, це життя! Подумати тільки! Знаменита льотчиця, що літала на полюс і в Америку, билася з фашистами в Іспанії, поранена, овіяна легендами і славою, дружина героя, що загинув за вітчизну. О, як я хочу її побачити!

Любовицька (спокійно). Для цього ми й прийшли сюди, моя доню.

Віра (з обуренням). Для цього! Не для цього ти прийшла сюди, мамо! Ти прийшла сюди сперечатись, сваритись, вимагати від неї те, на що не маєш жодного права.

Любовицька (вражена). Як не маю права! Чи ви чули? Яків Захарович, ви чуєте?

Виходцев. Ба ні. Коли при мені говорять про право, я згадую: "но избави нас от лукавого" З.

Любовицька. Не маю права на сина, якого у мене відняли? Та чи є ще на світі більш святе, більш законне право!

Виходцев. "Но избави нас от'лукавого".

Любовицька (обурена, одвертається). Що з ним балакати. (До Лени.) Хіба ви нічого не знаєте? Моє прізвище Любовицька. Я перша дружина Пряхіна.

Лена (здивовано). Дружина Пряхіна? Чоловіка Євгенії Йосипівни? Що загинув так трагічно?

Любовицька. Так. Він не загинув би, коли б лишився зі мною. Це вона не зуміла його зберегти.

Віра. Так не можна казати! Пряхін загинув як герой, і для неї це тяжка втрата.

Любовицька. Для неї! А для мене,-в кого вона відняла і чоловіка, і сина! Так, вона відняла, забрала у мене Ореста ще 19 років тому, коли я розійшлася з Валентином. То невже ж я зречуся тепер цього права на рідного, любого сина!

Лена. Дозвольте... то чому ж ви не-вимагали вашого сина раніш? Протягом цих 19 років!

Віра. Ну, так! Це ж кожен спитає!

Любовицька. Не вимагала! 10 років я даремно судилася з нею по всіх інстанціях, але ця жінка зуміла міцно обплутати Пряхіна. Він був проти, де ж мені було тягатися з такими великими людьми. Звичайно, суд був— на їхньому боці. Ну, а потім... потім я вийшла заміж за Любовицького, жила за кордоном. А ось тепер повернулась. Тепер я-доведу моє право і зажадаю мого сина..

Виходцев. "Но избави нас от лукавого..."

Лена. Пробачте, але я все ж таки* не розумію — хіба можна вимагати дорослого сина. Це ж не дитина, в якої немає волі.

Віра. Ну, звичайно!

Любовицька. Що значить "вимагати"! Я хочу тільки правди, щоб він знав, хто його мати. Тоді він сам прийде до мене!

Лена. То він же на фронті... Син Євгенії Йосипівни.

Любовицька (гнівно). Я ж вам кажу, що Орест мій син, а не Євгенії! Вона і його обдурила, я знаю. З цим-то я і хочу боротись. Бо він і справді — вважає її за матір.

Лена. Так, наскільки мені відомо.

Віра (переконано). Та й як же інакше! Хіба він зречеться такої чудової матері, що виховувала й любила його 19 років, коли тебе не було і близько.

Любовицька (спалахнувши). Як ти смієш! • Віра. До того ж у-тебе є друга дитина — я.

Любовицька. Друга дитина! Можу подарувати їй таке щастячко!

Віра. О, якби справді!

Любовицька. Хоч і зараз. Дай тільки відвоювати Ореста. Я вже маю його адресу і написала йому на фронт, їй я теж написала. Нехай похвилюється трохи. Тепер він знатиме правду і, безумовно, зараз же приїде. Ще кілька днів, і я його побачу. (Підводиться.) Ну, очевидно, ми не дочекаємось її сьогодні. Вже пізно. (Дивиться у вікно.) І я боюся ходити вночі. Не дай бог знову нальот, як недавно. Який жах. Я б давно вже виїхала, якби не чекала Ореста. (Озирається.)

Лена. Ви бажаєте щось переказати Євгенії Йосипівні?

Любовицька. Одверто кажучи, ні. Я вже шкодую, що* не утрималась і прийшла. Але ж ви все одно розкажете їй про мій візит.

Лена (здвигнувши плечима). Зрозуміло, доведеться.

Любовицька. Такий вже в мене нетерплячий характер — і знаю, що псую собі, а не можу. О, хоч би вже скоріше. Коли б,ви знали, як я хвилююсь.. Він же там, в цьому проклятому пеклі, кожен день з ним може щось статись. Ось вам різниця між рідною матір'ю і чужою. Та невже ж би я відпустила від себе мого хлопчика, коли б він був зі мною! Тільки чужа могла це зробити так байдуже.

Віра. Мільйони матерів роблять так, не вагаючись, для Вітчизни!

Лена. Ви помиляєтесь! Євгенія Йосипівна болісно переживає цю розлуку. Я бачу, як вона мучиться. Та ще з хворим серцем, як у неї.

Віра. Це правда, я читала, в неї зовсім знесилене серце після іспанської рани.

Любовицька. Це ж її діло. Але Орест мій, і я його нікому не віддам. Тільки б скоріше приїхав!

Віра. А ти певна, що впізнаєш його тепер, через 19 років?

Любовицька. Ти навмисне мене дратуєш, вредна дівчина! Дев'ятнадцять ро.ків! Хіба я винна, що в мене його відняли? Та якби він був у мене не 19 років, як у тої, а 19 днів, я б зуміла його зберегти! Господи!

Виходцев. Не зарікайтесь. 19 років! Коли я був молодим, я робив чимало дурощів і в числі інших, уявіть собі, писав навіть п'єси. То в одній такій драмі події тривали 20 років. Так і було написано: між другою і третьою діями минає 20 років. Ха!

Любовицька. Ну, то що ж тут дивного? Ви ж бачите, я сама переживаю зараз подібну драму, яка триває мало не 20 років.

Виходцев. Ви? Драму? (Сміється.) За ці 20 років ви пережили принаймні десять комедій.

Любовицька. Як ви смієте! Зухвальство!

Виходцев (непорушно). А для якоїсь драми, ба навіть трагедії часом досить однієї ночі. Цього досить, мадам, щоб знайти— вашого сина (підводиться з зусиллям) і знову його загубити. Ось як.

Любовицька. Я не маю жодної охоти слухати ваше буркотіння. (Лені.) До побачення, мадмуазель. Вибачте, що відняли у вас стільки часу. І все ж таки мені здається,, що я вас десь зустрічала. Таке оригінальне обличчя... І якийсь особливий відбиток.

Лена (замішана). Не знаю.

Любовицька. А дозвольте спитати • ваше прізвище? ' Лен а.Ульчицька.

Любовицька. Ні, не знаю. З Києва?

Лена. Так... тобто не зовсім. Перед війною я жила у Львові4.

Л ю б о в и ц ь к а..А, ось як... Ну, тоді зрозуміло. Тим-то у вас і таке відмітне обличчя. І взагалі весь вигляд... не тутешній! Та й вимова трохи відмінна. Ну, оревуар — до відзення, як кажуть у вас у Львові.

Лена (стримано). До побачення.

Віра (тисне руку Лені). До побачення. (Стиха.) Передайте мій привіт Євгенії. Я потім зайду до вас сама, без мами. Можна?

Лена (усміхаючись). Будь ласка. Буду дуже рада. Віра. Ви мені дуже вподобались. Лена. Спасибі. А ви на фронті?

Віра. Ні, поки в госпиталі. Я студентка медінституту. А як вас зовуть?

Лена. Лена. Я б теж хотіла навчитись... щоб працювати медсестрою тут чи на фронті. Тільки не знаю, куди звернутись.

Віра. Справді? Ну, то я вам допоможу, коли побачимось. От і добре — будемо разом. Любовицька. Віра! Віра. Зараз! Завтра поговоримо! На все!

Гості виходять. Стемніло.

II

Лена стоїть якусь мить задумана, тоді спускає штори на вікнах, вмикає світло, вертається до рояля і знову починає грати ту ж таки "Місячну сонату" Бетховена.

Раптом в ніжні звуки рояля вдираються інші: виття сирени, гудки заводів.

Повітряна тривога.

Лена (схоплюється). Боже мій, знову! Що ж робити. Бігти в сховище...

Один по одному вибухи зеніток.

А може, проженуть...(З жахом притулилась в куток).

Глухі розриви бомб. Гасне світло.

...Ні, таки прорвались .. Господи...

Сильний розрив дуже близько.

Спробую добігти... коли вже загинути, то краще з людьми. (Зривається з місц(я.)

Різкий дзвінок. Другий.

Дзвінок! Але ж там, напевно, нікого немає.

В темряві відчиняються вхідні двері і входить Орест. Поставивши біля порога невеличкий чемодан, він помацки пробирається вперед, натикаючись

на меблі.

Орест. Хто тут? Це ти, мамо?

Лена (тремтячи' від жаху, кидається йому назустріч). Боже, який жах. (Мимоволі притулилась до нього.)

Знову вибух.

Орест. Ну, годі-бо, заспокойтесь, все вже скінчилось, ми їх прогнали. Біднятечко, ви вся тремтите... Ну, годі-бо, не бійтесь. (Голубить їй голову.) У вас немає сірників? Я згубив свої на вулиці.

Лена. Право, не пам'ятаю. Може, десь на столі.

Орест. Дозвольте, я пошукаю. (Обережно обмацує навколо меблі і раптом потрапляє на клавіші рояля, які озиваються жалібним дисонансом.) Що таке? Рояль? В нашім домі? Дивна річ!

Лена. Це мій рояль. Тобто не мій, а з філармонії.

Орест. А, тоді зрозуміло. Ви, значить, живете у мами. Як це вона тільки погодилась — вона ж терпіти не може рояля, взагалі піаністів.

Лена. Хіба? Я й не знала... Але ж вона сама грає і дуже добре. Я чула, як вона грала на цьому роялі. Боже мій! Значить, ви Орест? Син... Син... Як це дивно...

Орест (продовжуючи шукати). Що вас у цьому дивує? Що я такий дорослий, а мама така молода? Ні, сірників ніде немає.

Лена. Так... тобто ні... (Замішана.) Я ж... я нічого не знаю.

Орест (з тривогою в голосі). А де ж мама? Як її здоров'я? Я ж її вісім місяців не бачив.

Лена. Нічого, тепер краще. Приступів майже не буває.

Орест. Бідна... нелегко їй тепер з її серцем. Якби не це, давно б помчала на фронт.

Раптом чути сигнали одбою. І зараз же спалахує світло. Тепер обидва ,побачили одне одного і разом скрикнули негучно, але здивовано.

Орест. Так ось ви яка! Яка ж ви... красуня...

Лена. Боже мій! У вас кров на обличчі! Ви поранені!

Орест. Хіба? (Проводить рукою по щоці.) І справді. Це, мабуть, осколком на вулиці. Не треба було шолома знімати... Бо там, вгорі все обійшлось чудово. (Виймає хустку з кишені.)

Лена. Не руште! Ви можете забруднити рану!" (Біжить до шафи, дістає бинт, одеколон і якусь чисту гаптовану хустку.) Дайте я вам перев'яжу. Сідайте. Боже! Вся щока в крові! (Помітила чемодан.) Це ваш чемодан? Чого це він весь в дірках, немов простріленний?

Орест. Та навіщо? (Проте, сідає.) Чемодан? Напевгіб;' миші прогризли в землянці.

Лена (оглядає). На голові, якраз над скронею. Ну, ваше щастя! Бо якби трохи нижче... А кров і зараз не вщухає. Я вже не знаю, чи зможу її спинити...

Орест. Дарма. В материному домі це не страшно.

Лена (перев'язала, витирає йому обличчя одеколоном). Ну, здається, спинилась. Так. Ніхто як мати. Бо людей багато, а мати єдина.

Орест (підводиться, задумано). Ви гадаєте? А хіба чужа жінка не може бути ближчою за рідну матір? Ось в чому питання, як каже принц Гамлет. (Торкнувся пов'язки.) Спасибі.

Лена (про себе). Так і є. Він знає. Не болить?

Орест (розсіяно). Що, це питання? Звичайно, болить. Для того й приїхав...

Лена (замішана). Ви не зрозуміли...

Орест. Поки ні. Але згодом зрозумію... Так ви кажете, що мама грає? (Сідає до рояля і бере акорд.) Дивно. Значить,, цей запретний плід був запретним тільки для мене. Так... Дванадцяти років й стріляв як снайпер і вже літав на аероплані з батьком, але грати не вмів ні на чому. В нашому суворому домі не було рояля, хоч батько ніжно любив музику... (Задумався.) І все ж таки я навчився грати... потай від мами. Вже потім,

коли батько загинув. Можна подумати, що мати ревнувала мене до музики... і я навіть догадуюсь чому... (Раптом.) Як ви гадаєте, скільки років може бути мамі?

Лена (здивовано). Скільки років? Мені це й не спадало на думку! Поки не побачила вас... І справді... Вона ж зовсім ще молода.

Орест. Щоб мати такого сина?

Лена. Ну, це ще не доказ.

Орест. Як ви сказали? Не доказ? Чого?

Лена. Не доказ справжнього віку. Жінка може виглядати набагато молодшою від своїх літ.

Орест (хитаючи головою). Стільки зазнавши і переживши, як мама? Втративши чоловіка, зруйнувавши серце в польотах, боях, горі? Ні, ви не знаєте мами. Яке це непримиренне, полум'яне серце... До речі, я гадаю, що мені краще одягти пілотку, поки прийде мама, щоб не налякати її цією пов'язкою. А то побачить і подумає, що бог зна яка рана — і розхвилюється. (Бере пілотку.) Допоможіть мені, будь ласка, одягти, щоб не зсунулась пов'язка.

Лена (допомагає). Тепер нічого не видно. Який ви добрий. Ви, мабуть, дуже любите Євгенію Йосипівну?

О р е с т (вертається до рояля І знову бере акорд).Я казав, що мама ревнувала мене до музики і що навіть догадуюсь чому. Мені,здається, що в далекому дитинстві я жив десь в іншій сім'ї...

Лена— (схвильовано). І ви це пам'ятаєте?

О р е с т. Так, пам'ятаю. Там був великий, великий сад, багато квітів, скляні двері на широку терасу... А в домі чудесні картини і рояль, на якому чарівно грала молода, прекрасна жінка, що так ніжно мене голубила. Як це було несхоже з нашим суворим домом! З нашим суворим домом, де в пустих і великих кімнатах лежали тільки зброя та географічні карти, де говорили тільки про бої і перельоти, де на самій підлозі ввижалися світові меридіани, немов на величезному глобусі.

• Лена (захоплена). То це ж чудово! Адже ж юнаки тільки і мріють, що про бої та перельоти! Господи! Та я сама марила колись мандрівниками. Хіба це вас не захоплювало?

О р е с т. Чому не захоплювало? Коли загинув батько, мама віддала весь свій запал, весь вогонь свого серця, щоб зробити мене гідним батька. (Підводиться, збуджений.) Якщо я не літав ще навколо світу, як він, то лише тому, що зараз є ближчі задачі. Збити в бою ворожий літак, бачити якусь мить смерть перед очима, і змусити її похитнутись і впасти... В цьому велика насолода. І цього навчила мене мати. Але чим же я винен, що в душі моїй виникає раптом зачарована-кімната з картинами і квітами, чудесні звуки рояля і пре-: красна жінка, що голубить мою голову? І я вже не знаю, хто з них справжня мати — ця сувора й полум'яна, мов блискавка, чи та, далека й ніжна... (Знову сідає до рояля.) Не смійтесь.

Лена (схвильована). О, ні, я не сміюсь.

О р е с т. Як дивно — я бачу вас уперше в житті, а наказав вам стільки про себе... про що навіть і собі не признавався. Це, мабуть, під впливом цієї тиші, якої я давно не чув...

Лена (усміхається). Добра тиша... в мене й досі дзвенить у вухах від цього вибуху...

О р е с т. Так, для ніжних звуків, що дремлють у вашому роялі, зараз, мабуть, ще не час.

Лена (жваво). О ні, я не скаржусь! Щастя не дається дурно. І якби не війна, я не могла б і мріяти про музику!

О р е с т (здивований). Якби не війна? Це вже насправді несподівано! Щоб війна навчила когось музики.

Лена. Так, але ж у мене були особливі... як це сказати по-російськи...

О р е с т. По-російськи? Та хіба ви не...

Лена. Так. Тобто не зовсім. Батько був українець, мати полька. До війни я жила у Львові з матір'ю. Батько вмер. Нам нелегко жилось. Де вже було про музику думати.

О р е с т. Бідна дібчина.

Лена. Працю знайти і то-було важко. Я працювала по крамницях, продавала квіти, газети, була навіть (дуже збентежена) за модель у художників... А потім, як прийшла Радянська влада, все змінилося. Мене і в консерваторію прийняли і роботу дали. Як добре раптом стало, та, па жаль, ненадовго, довелося виїхати. Але головне я встигла — музика стала моєю!

О р е с т. І тепер продовжуєте тут?

Лена (жваво). Ну, звичайно. То як же мені скаржитись на долю? Хіба я не в боргу перед вами? Знаєте, часом мені навіть соромно думати про моє маленьке життя, коли там на фронті... такі... як ви... забувають про себе... в небезпеці, вогні... стражданнях...

О р е с т. Це набагато простіше, ніж вам здається. Але, справді... не час тепер думати про себе. (Замислився.) Тільки що ж робити, коли бувають думки, що перевертають усе життя? Та що життя! Його не ціниш на війні. А що робити з думкою, яка не дає вмерти? Ви розумієте, не можна вмерти, поки не дістанеш відповіді на думку, що раптом з'явилась на твоїй дорозі!

Замислено бере кілька акордів. III

Розчиняються двері, і в кімнату входить Євгенія. Це ще зовсім молода на вигляд, стрункa жінка, з відбитком якоїсь суворої думи на вродливому, але тепер змарнілому обличчі. Увійшовши в кімнату, вона вражено застигає якусь мить на порозі, а тоді вхопившись рукою за серце, робить кілька кроків вперед. Орест підводиться.

Євгенія. Орест! Звідки? Чого ти приїхав? Орест (іде назустріч). Здрастуй, мамо! Невже це все, що ти можеш мені сказати? *

Євгенія (наполегливо). Для чого ти приїхав? Чому ти тут, а не на фронті?

О р е с т. Та що це ти, мамо! Хіба ж можна отак одразу? Ми ж не самі... Згодом скажу і про це.

Євгенія. Не згодом, а зараз! Відповідай, чого ти приїхав?

Орест. Мені дали двотижневу відпустку — є одна справа, яку я повинен з'ясувати перш, як повернутись туди.

'Євгенія. Відпустку? Тепер, в таку хвилину! І ти погодився? Більш того — просив!

Орест (стримуючись). Я ж кажу тобі, що є одна справа, яка...

Євгенія(в гніві). Зараз є тільки єдина справа — війна! І кожен, хто залишає фронт в цей грізний час, боягуз, зрадник Вітчизни!

Орест. Мамо!

Лена. Євгенія Йосипівна! Заспокойтесь!

Євгенія. Мільйони людей забувають зараз про все, що прив'язує їх до життя — батьків, дружин, дітей! Мільйони людей злили свої сили, думки, почуття, щоб відкинути, розчавити ворога! А ти, син Пряхіна, ганьбиш його ім'я і залишаєш своє місце в бою, коли вирішується доля Вітчизни!

Орест. Мамо!

Євгенія. Залиш мене! Я не можу тебе бачити... (Падає безсило в крісло.)

Орест мовчки іде до дверей і, взявши з підлоги свій чемодан, виходить.

IV

Лена (якусь мить стоїть приголошена, потім кидається до дверей). Орест!

Євгенія (спиняє її жестом). Не смійте!

Лена (обурена). Як вам не соромно! Зустріти так сина... та ще пораненого, втомленого з дороги!

Євгенія (підводиться). Пораненого? Хіба він поранений? Не ваше діло! Я знаю, що кажу.

Лена. Ні, не знаєте! Хіба ви вислухали його, розпитали, чого він приїхав? Тепер я вірю тому, що казала ця жінка... що ви... що ви не мати Ореста! Рідна мати не вижене сина з дому.

Євгенія (вражена, хапаючись за серце). Яка жінка? Хто... хто вам сказав?

Лена (вже жаліючи, що сказала). Я не знаю... Якась Любарська... Любовицька... Ради бога, заспокойтесь... Вона була тут годину тому.-.. Ну, годі-бо, заспокойтесь. (Біжать до столу, налавае вода в склянку, подає Євгенії.) Випийте води... не хвилюйтесь, дорога, я ж не хотіла вас бентежити. Простіть мене, моя люба!

Євгенія. Любовицька... Значить, це правда... вона тут...

Лена. Ну, годі-бо, заспокойтесь. (Гладить її руки.) Я певна, що все обійдеться.

Євген ія^з мукою, немов думаючи вголос). Я не мати... Раптом — не мати. Через стільки років турбот, хвилювання, муки. (Вже до Лени, що сіла біля неї.) Так. Я не мати Ореста, я тільки дружина його батька-героя. Але яка мати на світі може віддати синові більш, ніж віддала йому я? Дев'ятнадцять років тому я взяла Ореста в першої жінки мого чоловіка. Я відняла, я вирвала в неї п'ятилітнього хлопчика, випещеного й ніжного, як дівчинка. Чи могли ми лишити його там в розбещеної, легковажної матері?

Лена. Це було ваше право, особливо вашого мужа.

Євгенія. Не право, а обов'язок! Коли через дев'ять років по тому Пряхін загинув як герой, страшна відповідальність за його сина лягла на мої плечі. О, як пам'ятаю я цей буряний, сніжний день, Красну площу, врочисті вогні великої зали.

Лена. Так... Це хвилини, що керують усім життям.

Євгенія. Я виростила юнака і мужа і, виряджаючи торік на війну, чекала назад героя — такого ж, як його прославлений батько. І що ж! Він повернувся сюди, щоб розшукати її! Так, тепер мені ясно, чого він приїхав! Шукати її, ту, що бавилась з ІІИМ колись як з лялькою, як з кучерявою болонкою!

Лена. Нехай! Але він любить вас!

Євгенія. Мене? Ні... (Гірко.) Я ж не мати... в мене ж суворе серце. Я не вмію голубити й вилизувати дитину, як кицька. Я вчила його обов'язку і честі,, і замість колиски, клала в огонь, щоб загартувати душу. І ось відплата... (Похиляє голову на руки.) Він любить не мене, а її...

Лена (бере її руки). Та ні ж бо, ні, це неправда! Я бачу його вперше, я розмовляла з ним півгодини, але скільки разів1 він згадував про вас — і з якою пошаною, ласкою.

Євгенія. Він? Згадував про мене?'

Лена (збуджено і палко). Так, так, весь час! А як він про вас піклується. В нього невеличка рана на голові від осколка,-то він навмисно не знімав пілотки, щоб не хвилювати вас даремно.

Євгенія. І все ж таки вона переможе...

Лена. Хочете, я зараз же дожену й приведу його додому? (Схоплюється.) Не бійтесь, я нічого не буду говорити про вас, я сама. (Одягає манто, капелюшок.) Хіба ж можливо, щоб через таку дрібницю. Я певна, що він сам шкодує.

Єв генія. Не треба! Не смій же йти!

Л'е н а. Ба, ні, це вже не ваше діло! Я вмить. (Несподівано цілує Євгенію і виходить.)

V

Є в ге н,і я (сама). Невже я помилилась, взявши голуба в орлине гніздо? (Задумалась.) І чи зможе найкращий вплив перебороти голос матері... (Згадує.) "Є одна справа, яку я повинен з'ясувати". (Схоплюється, пройнята новою думкою.) Він одержав від неї листа і тепер пішов до неї! І вона одразу обплутає його душу! І я сама штовхнула його туди! Що ж тепер робити?

Дзвінок. Євгенія кидається до дверей.

Невже він повернувся! О, як би це було добре...

Швидким і впевненим кроком входить майор Дрозденко. Це вродливий, ставний чоловік з мужнім, одвертим обличчям і чорною, квадратною бородою, років 40, в формі артилериста.

Дрозденко. Ну, все гаразд. Щойно з батареї. Одбили клятих1! Прогнали. Здрастуйте, Євгеніє Ріосипівно. (Міцно тисне її руку.) Не пізно? Маю вільну годину до нічної варти і .вирішив ,вас— провідати. Цілих два дні не міг вибратись, навіть додому не заходив. Що це з вами? Щось трапилось?

Є в г е н і я. Ні, ні, нічого. Дуже рада. (Намагається приховати своє збентеження.) Може, хочете чаю? Я зараз. (Вмикає електричний чайник, ставить на стіл хліб, масло, посуд тощо.)

Дрозденко. Ащож.не відмовлюсь. (Ходить збуджений по кімнаті.) Так, прогнали, ледве половина врятувалась. Шість мої зенітки підбили, а вісім в повітрі. Ба! Та іде як! Цікава історія — коли вони ще летіли в місто, їх зустрів кілометрів за двадцять один наш бомбардувальник, що

прямував сюди з південного фронту з якимсь дорученням. А в цьому ж самольоті летів один зовсім сторонній товариш, теж льотчик. Він мав командировку чи навіть відпустку, точно не пам'ятаю, і скористався випадком, ілдоб швидше по-трапити додому. Аж замість відпустки наскочив на кількох юнкерсів 6 і двох мессершміттів 1. Бомбардувальник не розгубився і почав одбиватись, причому одразу ж збив ближчого' юнкерса. Але одразу ж був вбитий і наш пілот. Євгенія. А машина? А інші?

Дрозденко. Інші були поранені, але легко. Тоді сторонній льотчик, отой, що їхав у відпустку, вмить замінив вбитого, і, як тигр, кинувся на німців.

Євгенія. Як! На важкій машині в атаку? Там же були месершмітти!

Дрозденко. Уявіть собі! Першою ж чергою збив ще одного юнкерса, тоді кинувся за винищувачем, запалив і того, а третього протаранив! От вам і пасабкир. А сам навіть не зачеплений, щасливо привів машину. Тільки чемодан, кажуть, весь в дірках від куль — це мені стрілок-радист розповів.

Євгенія. Так, це герой, справді сокіл. (Задумалась.) А може... а може це (швидко). Я не розчула — він був*поранений... цей льотчик?

Дрозденко. Ні, навіть не зачеплений.

Євгенія (втомлено, про себе). Ну, а в нього ж рана на голові... Ні, це не він....

Дрозденко. Про що це ви?

Євгенія. Ні, нічого... (Наливає чай і намазує хліб маслом.) Ну, все готове. Сідайте, призволяйтесь, будь ласка. Ось хліб, масло, мед. (Раптом падає на стілець і здригається від гірких 'ридань.)

Дрозденко (зляканий). Євгеніє Йосипівно, голубко! Що з вами? Заспокойтесь, ну, годі-бо, дорога!

Євгенія (підводиться, ламаючи руки). Я ж його навіть не нагодувала... хліба шматка не дала і вигнала з дому... А він же голодний з дороги. (Гірко.), Мати! Мати!..

Дрозденко. Та що скоїлось? Про кого ви кажете? Невже приїхав ваш син?

Євгенія. А вона ж нагодує його... О, напевно! І нагодує, і приголубить... та справжня. Я ж сувора й хмура... хіба я вмію голубити і втішати...

Дрозденко. Та в чім справа? Хто тут був? Невже ваш син? Та ну ж бо, заспокойтесь. Дё ж він? Коли він приїхав? Нарешті я з ним познайомлюсь.

Євгенія (витерла очі, важко дихаючи). Він приїхав у відпустку. Кинув фронт і приїхав сюди, напевно, це вона його викликала, вона. Адже ж вона і мені загрожує в листі... ця жінка. Я ж вам казала, що в нього є справжня мати...

Дрозденко. Ну і що ж?

Євгенія. Я не могла себе стримати і образила його... назвала боягузом і зрадником. Як я могла це, сама не розумію.

Д розд-енко. І він пішов геть?

Євгенія (з мукою). Так, він пішов геть, уносячи в серці образу й гіркоту. І, напевно, до неї! Куди ж він міг піти інше, якщо й приїхав тільки для цього! І виходить, що я сама, чуєте, сама штовхнула його до неї. Він приїхав збентежений і розгублений, бо мусив вибирати свій

шлях в роздоріжжі, що послала йому доля. І, замість підтримати й укріпити його на цьому роздоріжжі, я штовхнула його туди, в ту драговину, звідки витягла дев'ятнадцять років тому! Ніколи, ніколи не пробачу собі цього!

Дрозденко. Та годі-бо, заспокойтесь, ще ж нічого не відомо. Навіщо даремна тривога! А якщо й тривога,— тоді в бій!

Євгенія. Легко сказати, в бій... Сліпи.й, нічний, нерівний! Ви не знаєте цієї жінки, Ларіоне. Вона ж багата, в неї дім як солодкий дурман, як келих вина і розпусти. Вона одразу отруїть його душу тисячею спокус, п'янким ароматом пороку, пестощів, ліні. Він же її син, а в цьому страшна сила.

Дрозденко (суворо). Він син Пряхіна і ваш син!

Євгенія. Але тим більше я боюсь і страждаю. Що коли вона переможе? Страшно й подумати про це.

Дрозденко. Як вам не соромно? Зневіритись тепер в найблагороднішій справі всього життя! Справі кращій і славнішій, ніж всі ваші польоти і битви!

Євгенія. Не будьте жорстоким, Ларіоне. Це минулі радості... іспанська рана назавжди відняла їх у мене...

Дрозденко (м'яко). Простіть мені, Євгеніє... Але виховати героя — радість ще краща, ще вища. То невже ж ви їй більше не вірите?

Євгенія (з глибоким зворушенням). Якби ви знали, Ларіоне, як нелегко діставалась мені ця прекрасна, ця благородна радість... Я віддала Оресту всю мою душу, життя, молодість. Я брала його в польоти, гартувала його дух в океанських хвилях, в іспанських боях. Але жодної хвилини я не була спокійною, що він не згадує матір, привид

матері, що голубила й пестила його колись. Я не сміла його цілувати і сама кам'яніла без ласки. І тільки вночі бувало спинялась на мить біля його ліжка і тихо, несміло цілувала в лоб... І одного разу він сказав крізь сон — мама... Кого він згадував тоді, в ту мить? Мене, —сувору й непривітну, чи ту, ласкаву і теплу, що лишилась в його душі світлим образом дитячої казки... Страшна ця боротьба, мій друже, і нерівна...

Дрозденко (теж глибоко зворушений бере і цілує її руки). Не сумуйте, мій бідний друже, буде і для вас ще радість. Ви заборонили мені говорити вам про мою любов, але ця любов не стала від того меншою. Мине час, зникнуть ці нічні тривоги, і ви стрінете вашого сина героєм і мужем, яким ви його створили. Я ж не залишу вас ні тоді,-ні тепер. Євгенія. Ні, Ларіоне, пізно. Моє серце вже догоряє.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Зала в квартирі Любовицької, обладнана з великим смаком і розкішшю. Рояль, картини, килими, з них один великий гобелен на задній стіні. Кілька запакованих ящиків на підлозі. Двері: вхідні ліворуч, двоє внутрішніх в правій стіні. Вікна замасковані.

Продовження тієї ж ночі.

І

І в л є в, вродливий мужчина років п'ятдесяти з довгастою, темно-русявою бородою, темнішою за волосся, зайнятий пакуванням речей з допомогою під-літка-столярчука, який з гуркотом забиває цвяхами, вже 'готовий ящик. Сам же Івлєв стоїть задуманий перед поставленим сторч великим, плескуватим ящиком — більшим заввишки, ніж завширшки, очевидно, з картиною всередині, збираючись його розкрити. В руках у нього великі обценьки.

Івлєв, Два роки... Два роки похованих надій і любові... Г чому саме сьогодні ці спогади Нахлинули на мене з такою свіжою силою? Ну що ж... Ще раз подивлюсь на неї, а тоді вже заб'ю навічно. (Починає витягати цвяхи обценьками.)

З сусідньої кімнати виходить Любовицька в ошатній і вже іншій сукні, несучи ворох дамського вбрання, яке вона кладе на крісло, а потім починає влаштовувати у великому кофрі, що стоїть праворуч на підлозі.

Івлєв продовжує витягати цвяхи.

Любовицька (пораючись). Коли ж ти пакуватимеш мої речі? Ти ж бачиш, що робиться. Після сьогоднішнього нальоту я й дня не залишусь тут більше! Знову терпіти цей жах — ні, досить.

Івлєв. Ти ж хотіла чекати Ореста.

Любовицька. Так, я буду чекати, але. при умові, щоб усе було готове. Нарешті, речі можна відправити раніш, і вагон є, машина є, хоч завтра ж вези на вокзал. Та тихше-бо, чого ти так стукаєш, йолопе! (Це до хлопця.) Слова не можна сказати. Ти навіть сам можеш поїхати з речами.

І в л є в. Я мушу ц першу чергу подбати про мої картини. Це труд всього життя.

Любовицька. Про це треба було подбати раніше. ' І в л є в. Не я в цьому винний. Ти сама вибрала це міста, я б поїхав у Алма-Ату або Самарканд. Там більшість художників.

Любовицька. Як же не вибрати, коли це рідне моє місто і колишній наш дім, де народився Орест. Та й півроку тому тут було зовсім спокійно. (Підходить до Івлєва.) Що це ти робиш?

І в л є в. Ти ж бачиш, пакую мої картини.

Любовицька. Як пакуєш, коли ти не забиваєш, а знімаєш дошки?

І в л є в. Це одна моя давня картина. Вона весь час була запакована, і я боюсь, що вона зіпсується, без повітря. Та й в дошках завівся шашіль.

Любовицька. Які дурниці. (Повертається і йде в сусідню кімнату.)

І в л є в (про себе). Де ти тепер, моя Гельцю... Не моя, бо не схотіла цього... Але зараз я владний викликати твій образ, що створив з такою любов'ю... (Зриває останні дошки, знімає матерію і застигає зачарований перед картиною.) Хлопець-столярчук кинув стукати й собі задивився на картину.

Любовицька (вертається з новим оберемком речей). Скільки ще роботи. (До хлопця.) А ти чого не працюєш? Твоє це діло на картини дивитись? Бач, цінитель знайшовся!

Хлопець. Ви ж сказали не стукати. (Знов береться до ящика.)

Люб 0"В:и ц ь к а. (спинилась перед картиною). Боже, мій! Справді є на що задивитись? Яка ж краса! Які чарівні барви> скільки ніжності, поезії... Що це? Хто ця дівчина?

І вл є в. Псіхея 9.

Любовицька. Чудова картина. (Розчулена.) Ти, справді, великий майстер, Юліане] (Цілує його в лоб.) І в л є в. Спасибі.

Любовицька. Тільки чому я не пам'ятаю цієї картини? Коли ти її написав?

І в л є в. Ще два роки тому, у Львові. Ти її бачила. А потім вона була у ящику.

Любовицька (раптом скрикує). Боже мій! Так ось де я її бачила! Це ж вона! Ну, так і є — у Львові. Вона теж зі Львова! (Гнівно.) Зараз же кажи, з кого ти її писав? З якої негідниці?

І в л є в (здивований.) Чого ти кричиш? Це тебе зовсім не торкається.

Любовицька. Ба, ні, тбркається! Щоб написати таку чудову річ, треба бути закоханим в натуру! А, тепер я все розумію. Я знаю, з кого ти писав! Та ось чому вона так зніяковіла! Я її бачила сьогодні ввечері, цю твою коханку.

Івлєв. Ти збожеволіла! В мене немає жодної коханки.

Любовицька. Ні, не збожеволіла! Вона зі Львова, її звуть... Вель... Вель... а,-згадала — Ульчицька!

Івлев (вражений). Ульчицька... Гельця тут! Не може бути!

Любовицька. Ага! Ти признався!

II

Входить жвава і збуджена Віра.

Віра. Страшенно втомилась, дайте чого-небудь поїсти, вранці знову на вартування. (Побачивши картину, спиняє-ться вражена.) Яка чудова річ! Яка краса... Псіхея. Та це ж Лена, Лена Ульчицька, яку ми сьогодні бачили. Яка разюча схожість!

Івлєв (про себе). Який химерний збіг.г. Вона тут... І я пізнаю про це в ту хвилину, коли відкрив цей ящик.

Хлопець, що досі стримувався, забувши попередження, знову починає

завзято стукати.

Любовицька. Надзвичайно разюча! Так ось які знайомства в цієї Євгенії! Безтурботні дівчата, що готові на першу вимогу скинути сорочку перед мужчиною!

Івлєв. Гельця чесна дівчина! Ти не смієш так говорити! Треба раніш знати її історію!

Віра. Вона чудова дівчина! І нічого тут безсоромного немає. Така краса вища від брудних підозрінь!

Івлєв. Спасибі, Віра. Якби ти знала її життя. Вона вчилась у філармонії і мусила щось заробляти, щоб годувати себе і стару матір.

Любовицька (намагається перекричати гуркіт молотка, що підсилився). Як це зворушливо! А чому вирішила звернутись до твоєї ласки! Можу собі уявити ідилію! Ось чому ти так дбав про цю карт.ину. (До хлопця.) Та чи вгамуєшся ти нарешті, йолопе, з своїм стукотінням! Зараз же забирайся геть!

Хл о'пець кидає молоток і тікає. III

З дверей своєї кімнати .виходить Виходцев в халаті і чорній шовковій

шапочці.

Виходцев. Знову завелись! Та майте ж совість, громадяни, "избави нас от лукавого"! Цілий день, цілу ніч крик, галас, стукотня! Тільки візьмешся до праці, починається симфонія... це ж неможливо, синьйори!

Твлєв. Пробачте, дорогий Яків Захарович, я подбаю, щоб було тихше.

Виходцев. Тільки й спасіння, як почнеться тривога. Тоді хоч бомби змушують вас сидіти тихо, або ще краще тікати в льох. Єдиний час, коли можна працювати або зітхнути спокійно.

Любовицька. Дивні претензії, мсьє Виходцев, зрештою, "квартира наша, і ви не маєте жодного права.

Виходцев. "Но избави нас от лукавого!.."

Любовицька. Грамофон.

Виходцев. Кав'ярний млинок! (Зникає.)

Любовицька. Зозуля з дзиґарів — вистрибне, про-

кукає і сховається. ,

IV

Сильний дзвінок/

Любовицька (злякано). Хто там? Хто може бути так пізно? Одинадцята година. Не відчинять! Що таке?

Входить Дрозденко, підтримуючи знесиленого і напівнепритомного Ореста. З-за дверей виглядає робітниця, й хлоцчик-столярчук, вносить і ставить на підлогу чемодан Ореста.

Любовицька. Що таке.? Що вам потрібно, громадяни? Юлій Лаврентійбвич, та спитайте-бо ви, нарешті, в чім справа?

Дрозденко. Пробачте, товариші, але я мушу вас потурбувати, бо скоїлось нещастя. Чи не зможете ви прийняти до себе, бодай на одну ніч, цього товариша? Він лежав поранений і непритомний біля вашого парадного. Очевидно, він втратив багато крові.

Садовить Ореста на софу на першому плані. Орест схиляється безсило навзнак, Дрозденко допомагає йому лягти.

Я б узяв його до себе, але живу за містом в гуртожитку.

І в л є в. Ну, звичайно, звичайно, будь ласка.

Віра. Будемо дуже раді, дозвольте, я подивлюсь на його рану.

Любовицька (гостро). Віро! Не мішайся не в своє діло. Пробачте, товаришу, але, на жаль, я не можу прийняти зараз нікого. У нас дуже тісно, я хвора і не переношу жодного шуму. Чоловік мій відомий художник і має право на' додаткову жилплощу. До того ж, ми цими днями зовсім виїжджаємо з міста.

Дрозденко. Але ж він хворий, і це на одну ніч.

Л ю б 6 в и ц.ь к а. А, то він ще хворий! Ні, ні! Ні в якому •разі! Може, щось заразне, сипний тиф...

В і р а. Як тобі не соромно, мамо! Ви ж бачите, що він поранений! (Підходить до Ореста і оглядає рану.) І справді скільки крові... вся пов'язка промокла. Юлій Лаврентійович, принесіть, будь ласка, з моєї кімнати мій чемоданчик.

Івлєв іде і приносить. Віра знімає пов'язку.

Хто це його перев'язував так невдало... Проте небезпеки, здається, немає... Дайте... (Бере з чемоданчика бинт і перев'язує.)

Орест стогне.

Так, небезпеки нема, але він втратив багато крові... і температура підвищена. Йому необхідний спокій і сон.

Любовицька. Це все дуже добре, але я повторюю, в мене не госпіталь і прийняти хворого я не можу. І взагалі, я не розумію, вдиратись вночі в приватну квартиру, турбувати хворих людей, коли і без того нерви від...

Дрозденко (суворо). Прошу припинити цю розмову! Поранений залишиться тут, і ви відповідаєте за його стан.

Виходцев виглядає з-за дверей. Любовицька. Це насильство!

Дрозденко. Це закон воєнного часу і обов'язок чесної людини. Майте сором, громадянко! В вас самої міг бути син такого віку на війні. Для радянської жінки кожен боєць мусить бути таким же дорогим, як і власний син.

Віра. Як син, як брат! Як тобі не соромно, мамо!

Орест (розбуджений гучною розмовою, поворухнувся). Мама;.. (Знову непритомніє.)

Івлєв (зворушений). Бідний молодий чоловік. І яке хороше обличчя...

Любовицька (нітрохи не збентежена). Прошу звільнити мене від вашої агітації, вона мені не потрібна, і я не хочу її слухати в моєму домі. Якщо ж хочете знати, то в мене дійсно є син, що б'ється на фронті. І я маю право на повагу, як страдниця-мати, і протестую проти порушення моїх святих прав.

Виходцев (з місця). "Но избави нас от лукавого".

Любовицька (з презирством). Стара зозуля! Я йду до себе. Нам тут нема чого робити. (Велично виходить.)

Івлєв. Але дозволь, дорога... (Проте слухняно йде за нею.)

Виходцев зникає.

^Дрозденко. І справді, що їй тут робити? (До Віри.) Здається, ви єдиний виняток в цій дивній родині. (Підходить і подає їй руку.) Медсестра?

Віра. Студентка медінституту. Працюю в госпіталі.

Дрозденко. Дуже радий. Тепер я можу спокійно залишити його у вас.

Віра. Будьте спокійні. Я зроблю все, що залежить від мене, Треба насамперед зміряти температуру. (Дістає термометр з свого чемоданчика.)

Раптом вертається Любовицька і починає шумно поратись в кімнаті, пересуває стільці і крісла, шукає і забирає речі.

Віра (стримуючись). Будь ласка, трохи тихше, мамо, ти розбудиш хворого.

Любовицька. Прошу не робити мені зауважень. Я ще, здається, в своєму домі і маю право робити, що хочу, не питаючись чийогось дозволу. (Скидає обценьки на підлогу.) Хто це понакладав тут мотлоху!

Віра (твердо). А я прошу тебе вийти. Тут лежить,хворий, і я, як лікар, відповідаю за його стан.

Дрозденко (суворо). Так. Потурбуйтесь не заважати.

Любовицька (*с палахну вили). Що таке? Може, на-г кажете ще вийти зовсім з квартири? Кажіть прямо, не вагайтесь, це не перше насильство, яке я сьогодні бачу. Зухвальство!

Дрозденко. Вас ніхто не чіпає, але потурбуйтесь не кричати. Тут хворий боєць.

Орест (поворухнувся, розкрив очі і підвівся на лікті). В чому справа...

Віра. Ось бачиш! Ти його збудила. (До Ореста.) Нічого, нічого, заспокойтесь, ляжте.

Любовицька (не вгамовуючись). Надзвичайно зворушливо! Проте я бачу, що цей громадянин цілком опритомнів і не потребує особливого догляду. Може, ви знайдете можливим відправити його в якесь інше місце, наприклад, в госпіталь? Я навіть згодна взяти на свій кошт витрати на це. (Бере зі столика торбинку і виймає гроші.) Сто, двісті карбованців, сподіваюся, що цього досить.

Віра (схоплюється, обурена). Мамо! Подумай, що ти говориш! Це ж ганьба, злочин!

О р е с т (зовсім опритомнів, спускає ноги з софи). Де це я? (Проводить рукою по лобі, озирається.) Хто ця жінка? (Дивиться на Любовицьку.) Така гарна... і така зла. Вона тут чогось гримала весь час.

Любовицька (обурена). Ось вам подяка за гостинність! (Виходить, грюкнувши дверима.)

Віра. Заспокойтесь, будь ласка. Ляжте.

Орест. А от у вас'чудове обличчя, і таке привітне, й ласкаве. (Встає і бачить Дрозденка.) Добрий вечір, майор. Може, хоч ви розкажете, як я сюди попав? (Озирається.)

Дрозденко. Ви були поранені.

Орест. А, так, пригадую. Це осколком на вулиці, після бою, коли я йшов додому.'

Дрозденко. Ви лежали непритомний біля парадного цього будинку.

Орест. Так... очевидно, зомлів.

Віра. Ви втратили багато крові. Та ще поблизу мозку.

О р е с т. Можливо. Я дуже поспішав. Хотів, знаєте, знайти один дім... Дім моєї матері. Ось тільки номерів у темряві не видно, знаю тільки, що на цій вулиці.

Дрозденко. Ну, це доведеться відкласти на завтра. А поки вам треба відпочити.

Віра. Так, так, обов'язково,— ви ще дуже знесилені. Лягайте, я наготовлю вам постіль.

О р е с т (усміхається). Ба ні, спасибі. Мені треба шукати. Виявляється, що моя мати тут, мати і сестра. Я б хотів, щоб вона була схожа на васу ця сестра.

Віра (зашарілась). Так... тобто ні... Спасибі.

Орест. А мати — ні. Мені не подобається ваша мати, пробачте. Ну, майор, ходім. Може, ви не відмовите мене провести? Знайшли, то вже піклуйтесь до кінця.

Дрозденко. Не хочете тут залишитись? А то б переночували.

Орест. Ні, бог з нею, з цією жінкою. (Озирається.) Яка чудова кімната... і яка обманлива. Саме про таку кімнату я мріяв колись, згадуючи дитячі літа, рояль, картини, килими... великі дзиґарі в футлярі. Тільки скляних дверей нема на веранду, та саду з трояндами і левкоями.

Віра (жваво). Як нема! Є і сад, і троянди, є й скляні двері на веранду. Тільки двері зараз завішені килимом, бачите (вказує) для світломаскування.

Орест. Так... (Зітхає.) Чужий дім.

Віра (не зрозумівши). Так, тепер він чужий. А колись, років 20 тому він був наш... тобто мами. Ще коли вона була замужем за знаменитим...

Входить І в л є в.

Орест (не слухає, спинившись перед тою самою картиною, про яку перед цим говорили). Яка краса! Яка чудова картина! І, напевно, теж давня... Тепер так не пишуть.

Віра. Ні, це мій отчим написав, художник Івлєв. , Орест. Чому ж тоді мені здається, що я вже бачив десь цю картину?.. І цю прекрасну дівчину? Це ж Псіхея... Людська душа, що шукає втрачене щастя.

Віра. Так, Псіхея. Це вчасно буває, коли дивишся на щось насправді прекрасне, що промовляє до серця.

Орест. Мабуть... Ну, то ходім, майоре, чад. Пошукаємо • якогось готелю. Бо так ми ніколи не скінчимо, і я почну думати, що справді жив тут колись. Прощайте, товаришко...

Віра. Віра.

Орест. Товаришко Віра. Спасибі.

Віра. Тільки не прощайте, а до побачення!

Орест. Так, до побачення. (Тягне їй руку.)

Шумно входить Любовицька.

Любовицька. Юліан Лаврентійович! Я лягаю спати. Віро! Чи буде нарешті цьому кінець!

Дрозденко (ніби не помічаючи). Ну, ходім, капітане. А де ваші речі? Здається, у вас був чемодан. А, ось де він. Дозвольте, вже я понесу.

Віра. Боже мій! Та він же весь пробитий! Наче кулями...

Дрозденко. Як пробитий? Де? (Бере з підлоги чемодан.) Ф'ю! (В найсильнішому здивуванні.) Так це, значить, ви той знаменитий пасажир! Що летів у відпустку і збив сьогодні чотирьох юнкерсів! Вітаю! (Тисне руку Оресту.) Ось ви який!

Орест (мляво усміхаючись). Тільки трьох. Четвертого збив сам пілот.

Дрозденко (вже виходячи). Ну, ну! А я й Не знав. Спробуємо, справді, в госпіталь. Ну, бувайте.

Орест. Ба ні! В госпіталь я не піду. Звідти швидко не випустять, а мені обіцяли літак. До побачення...— Віро.

Дрозденко. Ну, от і роби з таким, що хочеш! Літак йому потрібний!

Виходять.

VI

Віра стоїть немов зачарована.

Любовицька (одразу ж дає волю обуренню). Нарешті! Яке зухвальство! Ти помітив, пішли, назіть не попрощались! Та й чого ждати від подібних людей. Легше всього вдиратись в мирні оселі, яких вони не здатні захистити!

Гвлєв. Так не можна казати, Маргарито.

Любовицька. Я знаю, що кажу!

Івлєв. Я скажу тобі одверто — так не можна поводитись із людьми, та ще представниками нашої Армії. Це неприпустимо.

Віра (раптом обертається). Це сором і ганьба! Що по-

думали про нас ці люди! Про мене, що носить той самий по-

чесний одяг, одяг Червоної Армії! Я ні хвилини не залишусь

більше в цьому домі, де не вміють поважати героїв, де не

мають звичайних людських почуттів! Я не знала, куди діва-

тись від сорому. І

Любовицька. Милуючись разом з молодим чоловіком картиною з голою жінкою!

Віра. Це єдине, на що можна було дивитись у нас без сорому.

Любовицька. Як ти смієш? Зухвале дівчисько! Скажи прямо, що ти хочеш бігти вночі за хлопцем, в якого ти закохалась!

Віра. Єдине пояснення, яке ви можете дати будь-якому вчинку жінки,.бо самі не знали інших.

Любовицька (кричить). Геть! Зараз же геть з мого дому, негідниця! Геть!

Віра. Не турбуйтесь, піду і без вашого наказу. Але пам'ятайте, не знайти вам ніколи Ореста! . Жінка,1 що не прийняла пораненого бійця, не гідна мати сина! (Виходить.)

Любовицька (в нестямі). Геть! Геть! Івлєв. Тихше... Заспокойся... Заспокойся, я тебе бла-. гаю.

Любовицька. Геть! Ви всі, ви всі навмисно мене дратуєте! Всі! І ти перший! Мене ображають, а ти мовчиш! Не смій мене чіпати! Не смій!

Виходцев (знову виходить З' своїх дверей). Та чи буде ж цьому край! Чи вгомонитесь ви хоч вночі, безумці! От уже дійсно, избави нас от лукавого! (Сідає, знесилений, на ближчий стілець.)

VII

Міцний дзвінок.

Любовицька (з жахом). Знову! Не відчинять! Це знову вони! Вони привели міліцію, НКВД і0! Скажи, щоб не відчиняли!

В кімнату вбігає Лена. Вона дуже схвильована і першу мить жмуриться від яскравого світла, затуливши очі рукою.

Любовицька. Хто це! (Робить крок до неї.) Лена (майже з порога). Де Орест? Любовицька (відступає, хапаючись за серце). Який Орест? А, це ви... Як Орест? Що ви кажете! Івлєв (скрикує). Гельця!

Лена (збентежена). Боже мій... Юліан Лавреитійович. Івлєв. Гельця! Ви тут... Яка несподівана зустріч! Що ви тут робите? (Підходить і бере її руку.) —Лена. Працюю в філармонії...

Любовицька. І бігає вночі по вулицях. Чого вам тут треба?

Івлєв (обурений). Маргарито Павлівно! Ви забуваєтесь! Любовицька. Якщо я вам заважаю, я можу взагалі вийти.

Лена (гостро). Ні, не можете! Я прийшла до вас і мушу говорити з вами, незважаючи на ваші образи. Так, я бігла по вулицях. Я бігла крізь тьму і тривогу, щоб знайти його. Де Орест? Я мушу його бачити.'

Любовицька. Ви збожеволіли! Звідки я знаю?

Лена. Як! Значить, його не було тут?-То де ж він подівся?

Любовицька (схвильовано). Як подівся? Та хіба він приїхав?

Л е н а. Через півгодини після вашого приходу. І зараз же пішов з дому. Я" гадала, що до вас, я ж сказала йому, що ви його шукали. А

зараз... а зараз Євгенія Йосипівна занедужала... в неї припадок... де ж тоді його шукати...

Любовицька (заметушилась). Як! Де ж він тоді! Як же це сталося... Ні, ні, цього не може бути.

Лена. Та ще після рани. Він же поранений в голову, я сама перев'язала йому рану моєю хусткою.

Любовицька (вже вгадала правду, але боїться повірити). Ні, ні! Тільки не це, тільки не це! Ви брешете! Ви навмисне це вигадали зараз, щоб мене збентежити!

Лена (що побачила на софі свою гаптовану хустку, хапає її схвильована). Моя хустка! Значить, він був у вас, для чого ж ви тоді брешете, що не бачили його в очі! Зараз ви покличте його до мене.

Івлєв. Дозвольте, Гельця, тут якесь непорозуміння. В нас дійсно був щойно один поранений, але Маргарита Павлівна не могла його прийняти... і він...

Виходцев (з місця). І ви його вигнали з дому, так, так... щоб не було зайвого клопоту. А тепер ку-ку!

Лена. То це ж був він,.Орест! Ваш син! Ваш сип, якого ви стільки років не бачили! І коли дрля привела його до вас, пораненого, хворого, ви його не прийняли, не впізнали серцем, вигнали з дому! А ще казали, що маєте право-на нього. Святе право матері!

Виходцев. "Но избави нас от лукавого". Прокукали сина, мадам.

Любовицька (цього разу насправді вражена). Не може бути! Боже мій! Що ж... що ж робити! Орест! Орест, мій син, моя дитина, бідна, покривджена, хвора! (Хапає з рук Лени хустку І починає цілувати.) Він

був тут, він прийшов до мене, дитина моя люба! Він прийшов в цей дім, де колись народився, а ми, а ми його вигнали... (Ревно плаче.) Верніть! Верніть його зараз, я кинусь перед ним на коліна, я вимолю в нього прощення!

Виходцев. Я ж казав.

І в л є в. Ну годі-бо, Маргарито. Заспокойся, ще ж нічого не втрачено. Завтра ти підеш до нього, і все з'ясується.

Любовицька. Це ти! Це ти винуватий! Ти бачив, що я хвора, ти мусив щось зробити. Геть, не можу на вас дивитись!

Виходцев. Бачите, мадам, я ж казав вам увечері, що досить однієї ночі, щоб знайти і загубити сина.

Любовицька (схоплюється). Забирайтесь геть, стара ворона! Карр! Карр!

Виходцев переляканий тікає. Любовицька падає знесилена па софу, сховавши обличчя в долоні. Тоді підводиться і, хитаючись, виходить у .свою кімнату.

Лена. Прощайте. (Іде до дверей.)

І в л є в (затримує її). Гельця! Я хочу вас бачити... Гельця! Лена (гнівно). Чого вам треба?

Івлєв (з мукою). Мені? Скажіть краще, чого ви знову з'явились на моїй дорозі? Два роки я хочу вас забути й не можу. Два роки ховав у ящику ту картину, як ховають кохану дівчину. Я забив залізними цвяхами кращу мрію мого життя, щастя, якому не судилося здійснитись

Л е н а. Ви знову порушили наш договір! Коли ви говорили мені два роки тому про вашу любов, хіба не казала я вам, що не можу вас покохати?

Івлєв (глухо). Казали.

Лена. Ви обіцяли не згадувати більш про це і тільки просили закінчити Псіхею, яку писали тоді з мене. , •

Івлєв. І це була помилка... Хіба можна розлучити мистецтво з душею. Я покохав вас ще міцніше. І коли я повіз картину, я дав собі слово не дивитись на неї більше... Два роки вона лежала схована від сонця, від людей, від мене. І це був злочин... І як дивно... саме сьогодні я вийняв її з цієї труни, щоб подивитись востаннє, і раптом, наче в казці, з'явились ви, немов викликана якимсь чаклуванням!

Немов ви самі, як Псіхея, як метелик, спали в цих дошках. Чи міг же я лишитись спокійним? Гельця, Гельця, невже це навіки?

Лена. Так, Юліан Лаврентійович, я не можу нічого змінити... І тепер тим більше.

Івлєв. Тепер? Чому саме тепер? (В тривозі хапає її за руки.) Ви когось покохали? Та кажіть-бо, бийте одразу!

Любовицька входить в кімнату. Лена. Прощайте! (Швидко виходить.)

VIII

Івлєв. Гельця! (Кидається до дверей, але спиняється, побачивши Любовицьку.)

Любовицька. То ось ваша правда! І ви ще будете казати, що вона не ваша коханка! Я чула все!

Івлєв (спокійно й хмуро). Цього ти не могла чути. На жаль, вона мене не кохає.

Любовицька. Ну, то ви її кохаєте! Будете й це заперечувати?

І в л є в. Ні, не буду. Так, я її кохаю. (Іде до ящика з картиною І починає ладнати.)

Любовицька. Негідник! І ви смієте мені це казати! Ви думаєте, що я поїду і покину вас тут з вашою коханкою! А, я знаю! Ви тільки й чекали, як би мене позбутись. Мене, що віддала вам стільки любові, тривоги, турбот! Що піклувалась за вас, як за дитину, що втратила через вас власну сім'ю, пошану, волю,— кинути мене для першого дівчиська, для безсоромної моделі, що пропонує всім свої принади!

Івлєв, н'е слухаючи, хмуро й мовчки прибиває дошки.

Любовицька (розлючена). Не хочете слухати! То ви ж не побачите її більше! (Хапає з стола ніж І кидається до картини.)

Сильний вибух десь поблизу і зараз же по тому виття сирен і постріли

зеніток.

Любовицька. Тривога! (Випускає на підлогу ніж.) Боже мій! Знову нальот! (Вибігає перелякана.)

Світло гасне.

Івлєв запалює свічку і продовжує забивати дошки. З своєї кімнати з свічкою в руці виходить Виходцев.

Виходцев. Хвалити бога, знову... Хоч на півгодини відпочинеш од жіночого вереску. Що це ви робите, майстре?

Івлєв (хмуро). Забиваю труну. Ховаю Псіхею.

Виходцев. Не кажіть дурниць. Псіхея не може вмерти. Хіба може вмерти душа, натхнення, любов.

Глухі розриви бомб.

Івлєв (забиваючи останню дошку). А хіба ви ніколи їх не ховали? Псіхея вмирає...

Виходцев. Щоб згодом воскреснути... З новою райдугою на прозорих крилах.

Івлєв. Але для інших... Прощай, моя люба... (Кидає на підлогу молоток.) І коли хтось інший відкриє твою труну, хай буде більш гідним твоєї любові, ніж я. (Сідає в крісло, похиливши голову на руки.) ' 4

Пауза. Далекі вибухи. Тихо потріскують свічі. Тихо з'являється закутана в чорне постать жінки.

Івлєв. Хто тут?

Євгенія (в чорному плащі). Пробачте... двері скрізь відчинені, і нікого немає. Це дім Любовицької?

Івлєв (підводиться). Так... вона в сховищі.

Євгенія (хвилюючить). Мені... мені сказали, що тут (з зусиллям)— мій син... Орест Пряхіи.

Івлєв (з видимою пошаною): А! Так ви Євгенія Пряхіна. Сідайте, будь ласка.

Євгенія (хитає еоловою й не сідає). Ні. Не треба. Де Орест? Теж у сховищі?

І в л є в. Ні. Його в нас немає. Він дійсно приходив... вірніш його привели непритомного.

Євгенія (скрикує). Ах! То де ж він?

Виходцев (не підводячись, рипучим голосом). Він же не сказав, хто він, і мадам Любовицька його не прийняла (глузуючи) — не можна ж пустити в порядний дім першого-ліпшого солдата, "но избави нас от лукавого!"

Євгенія (ще більш схвильована, хапає за руку Івлєва). Вона його не прийняла?,Не може бути! Кзжіть-бо, невже це правда?

Івлєв (хмуро). На жаль, правда.

Євгенія. І він пішов геть? (З неприхованою радістю, хапаючись за серце.) Вона його не прийняла, не пізнала^ не зуміла пізнати! Яке щастя! (Раптом хитається.) Води!

ЇВЛЄЕ і Виходцев її підтримують і садовлять в крісло. Івлєв приносить

воду.

Івлєв. Заспокойтесь, випийте води.

Виходцев. Ось тобі й тихо... Дійсно, що спокійна ніч.

Євгенія. Серце... Ви кажете, що він був непритомний? І я його випустила, не зберегла.

Івлєв. Так, рана не тяжка, але він втратив багато крові.

Євгенія. І пішов у ніч, один, безпорадний, хворий! Вигнаний двома матерями! (Схоплюється, але зараз же падає назад.) Серце!

Івлєв. Заспокойтесь, він не один, з ним був якийсь командир, майор.

Євгенія тихо плаче.

Івлєв. Не хвилюйтесь... Він же міцний юнак, справжній герой. Кажуть, що він збив чотири німецьких літаки. Ще сьогодні.

Євгенія (знову встає). І я... і я його скривдила! Раптом спалахує світло. Гудки.

Івлєв. Відбій! . Євгенія. Прощайте! Спасибі. Івлєв. Куди ж ви? Вам не можна йти. Ви ж хворі.

Євгенія. Ні, ні. Тепер я сильніша, ніж коли! О, тільки б знайти його ще сьогодні... поки ще б'ється серце. Прощайте.

Рішуче йде до виходу. В цю хвилину швидко входить Любовицька. Обидві жінки застигають на мить, мовчки дивлячись одна на одну. В слідуючу мить Євгенія зникає.

Любовицька (задихаючись). Це вона! Чого їй треба? Чого вона тут була, ця чорна птиця?

Виходцев. Шукала своє орля, якого ви не вміли приручити.^..

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

Продовження тієї ж ночі. Спалахує світло й освітлює велику, гарно обладнану кімнату в готелі, з дзеркалами, позолотою, м'якими меблями і альковом вглибині, де за важкою завісою сховані ліжко і умивальник. На підлозі килим. Дрозденко вводить вже зовсім опритомнілого, але дуже втомле ного Ореста, який зараз же сідає в крісло.

I

Дрозденко (поставивши на табуретку чемодан Ореста). Ну, все гаразд. Добре, що директор готелю старий фронтовий товариш, бачиш, який номер удружив — прямо генеральський. Але ти не слухаєш, втомився, сердешний. Ну, то лягай і спи, а я поспішаю на батарею, вранці ж, напевно, знов буде нальот. Давай свої документи, я по дорозі оформлю.

Орест. Спасибі.. (Дістає документи й дає.) Справді, я ляжу. А вранці я сам поїду на аеродром, мені обіцяли літак. (Іде за завісу.)

Дрозденко. Та бог з тобою, ти ж ледве ходиш.

Орест. О ні. (Усміхаючись.) Це, мабуть, тому, що я од-вик ходити по землі. (Вже серйозно.) І справді, це не так легко, майор, стільки доріг, стільки вулиць, а як важко знайти правдивий шлях. Яка різниця в повітрі, та й взагалі на фронті, гам усе зрозуміло,'де друзі, а де вороги.

Дрозденко. А хіба тут не зрозуміло? Хоч би й в тому домі, де ми щойно були.

О р е с т. Ви гадаєте? Ніколи не судіть за першим враженням. Та й яка мені користь, якщо я не пізнаю, що ця жінка нікчемна, порочна, зла? А що, коли її доля,— та що там доля — її кров сплетена з моєю кров'ю? Як пізнати правду в тісноті земних вулиць, коли їх не бачиш зверху? Можна блукати все життя і все ж н.е знайти виходу...

Дрозденко. Ну, годі-бо, заспокойся, ляж. Вранці все стане ясним.

Орест. Так. Скоріше б уже ранок! Будь проклята ніч, в яку я кинувся так нерозумно! Ніколи не прощу я собі цієї помилки. Втекти від ясного дня, де все було правдиво й чесно, відштовхнути гаряче серце, що билося для мене одного, і кинутись в ніч, шукати зрадливих мрій та забутих снів. Бідна... що вона думає зараз, сама, покинута, хвора... (Підводиться.) У вас є мати, майор?

Дрозденко. Аякже, є така собі, старенька.

Орест (розсуваючи завісу і стоячи в просвіті). Л чого це так страшенно до сну хилить... аж стояти важко. Ви з нею ніколи не сварились?

Дрозденко. Щодня. Чого, каже, й досі не одружився. І в бога не віриш.

Орест. Ви, мабуть, чудовий сил, майор... І мати, мабуть, у вас чудова... Вона розсердиться, а ви її цілуєте в зморщені щоки... Хіба мати може скривдити...

Дрозденко. Ну, звичайно... їй самій серце попечене.

Орест (вже за завісою). І як ще попечене... А... я... А ось я (перемагаючи сон), як дурень, як останній дурень... побіг від неї блукати в нічних заулках.

Дрозденко (дивиться на завісу). Ну, так і є, вже спить. Навіть роздягнутись не встиг, як слід.

Орест (з алькова, уві сні). Мама!

Дрозденко. Матір кличе... бідний.

Орест (так само). Невже ви не розумієте? Це ж був дім моєї матері... І я там народився. Це ж знає кожен цвіркун за грубкою.

Дрозденко. Марить... А ще в госпіталь не хоче. От задача. Що ж тепер робити? Як же його лишити такого?

Орест (так само). Але я не хочу туди йти... Я повернуся до тебе... моя бідна, гірка, сувора.

Дрозденко (дивиться на годинник). Без чверті дванадцята... А я ж мушу бути в двадцять чотири ноль ноль, через 15 хвилин. Може, когось попросити? Подзвонити хіба Євгенії? (Бере зі столу і дивиться документи Ореста.) Що таке? Орест Пряхін... Орест Пряхіи! Так це, значить, він — син Євгенії! Який дивний збіг! А вона ж... А, їй-богу', в мене весь час ворушилась думка, чи не він це часом! Ну, ну!

II

Легкий стук в двері.

Орест (крізь сон). Хто там? Це вона, Псіхея... Дівчина з прозорими крилами...

Дрозденко(відчиняє двері. Входить Лена). Лено! Якраз до речі! Ви до нього? Це ж, виявляється, Орест. Я знайшов його на вулиці, потім розповім, а зараз дуже поспішаю. Він спить. Але як ви довідались?

Л е н а. Я була в Любовицької, і ще в двох готелях... аж поки натрапила на слід... Боже, який жах на вулиці! Як я бігла в темряві, під розривами, сама...

Дрозденко. А хто такий Любовицький?

Лен а.Так це, значить, ви його знайшли? Ну, що з ним? Як його рана? Може, подзвонити Євгенії?

Дрозденко (дивиться на годинник). Я дуже поспішаю... як добре, що ви прийшли. Звичайно, подзвоніть. Він спить, але весь час говорить крізь сон.'Вранці я забіжу. Бувайте! (Швидко виходить.)

Лена (сама). Яка химерна ніч... Євгенія, Орест... дві матері... І раптом Івлєв і ця картина,.свідок минулих страждань. (Безсило опускається в крісло.) Скільки гіркоти в цих спогадах. Псіхея... (Підводиться.) І справді, чи не так, як Псіхея, бігла я зараз вночі и, крізь пекельну бурю вогню, щоб знайти невідомого юнака, що став мені дорожчим за життя... (Задумалась.)

III

Знову стукіт у двері, і зараз же входить Віра. Віра (вражено). Лено!, Лена (вражено). Віро! Тут, в такий час? Віра. Ах, коли б ви знали, що сталось! Я кинула матір і наш дім, я прсварилась з нею за.те, що вона...

Лена. Я все знаю. Тихше, він2 спить.

Віра (стишуючи голос). А зараз я зустріла цього майора... він сказав мені, де шукати... А ви теж його знаєте? Ми будемо вартувати по черзі,

добре? (Знімає шинель.) Майор каже, що він марить. Треба чогось наготувати на випадок, якщо він прокинеться. (Дістає з торбинки якусь пляшечку, наливає в склянку воду і кілька крапель мікстури.)

Орест (крізь сон). Це вони... це вони, ворожі круки... бачиш, скільки їх.

Віра. Чуєте? Треба загасити світло. А, тут є синя лампа, (Вимикає люстру й запалює синю лампу.)

Лена. Я піду подзвоню додому, щоб мене не чекали.

Віра. Добре, подзвоніть... (Сумно.) А мені немає куди дзвонити...

Лена. Здається, в коридорі є телефон. (Виходить.)

Віра (підходить до алькова і; відсунувши трохи завісу, дивиться на Ореста). Бідний... любий... Я навіть не знаю, хто він і як його звуть. Я його бачу вперше в житті... але дивна річ... мені здається, що я давно, давно його знаю... і люблю. Люблю так ніжно. Немов Псіхея в тій чудовій картині. Вона теж не знала, як звуть її любого, на якого дивилась вночі...

Орест (крізь сон). Псіхея!..

Віра. Боже... він все чув. Я його збудила.

Орест (підводиться напівнепритомний). Хто тут? Хто тут? Це ти, Псіхея?

Віра. Ляжте, заспокойтесь, вам не можна хвилюватись. І голова гаряча. Ляжте, ще ніч.

Орест(спокійно). Все одно, іранці я мушу летіти. Ворог оточує місто. З Заходу сунуть його літаки, закриваючи сонце чорною тінню своїх крил. їх треба прогнати, цих круків.

Віра (подає йому склянку з краплями). Випийте крапель. У вас жар.

Орест (слухняно бере і п'є). А, це ви, Віро... Спасибі. Яка ви добра й ніжна, немов сестра. А де ж вона? Мені здає-, ться, що я чув її голос крізь сон...

Віра (вражена). Хто?

Тихо й нечутно увійшла Лена і спинилась, слухаючи,

Орест. Ця дівчина. Я не знаю, як її звуть. Дивно, що я забувся спитати в неї її ім'я. Я її бачив один раз в нашому ' домі, коли спалахнуло світло... Вона перев'язала мені рану.

Віра. Ви забули... це я перев'язала.

Орест (пригадуючи). Ні... ви потім, а перша вона. Я ж казав вам, вона з'явилась із темряви, немов Псіхея на тій чудовій картині... то це ж і була вона... така ж прекрасна і легка, і так само з флаконом— в руках...

Лена (про себе). Боже мій..; Віра. Ну добре, добре, ляжте...

Орест. Яка чарівна краса... Невже я її ніколи не побачу...

Лена. Любий... Яке щастя. (Притулилась в кутку, приклавши обидві руки до серця.)

Орест. Вона з'явилася з темряви... коли спалахнуло світло. І мені здається, що й зараз... якби запалити світло, вона б з'явилася знов, така

ж осяйна і прекрасна... Але чо-гось'мене хилить до сну... це, напевно, від ваших крапель... Дивись... (Уже крізь сон.) Це ж вона стоїть там в кутку! Налякана... тремтяча... (Падає на подушки й поволі засинає.) Люба!..

IV

Віра (розгублена, стримуючи сльози). Він любить... він любить її, іншу! Кращу за мене... (Нервово засмикує завісу алькова І йде на середину кімнати.) Любить, не знаючи навіть, хто вона... (Таким же нервовим рухом вмикає світло і відступає, вражена, побачивши Лену, що стоїть нерухомо на тому ж місці.) Лена!

Пауза.

Віра. Ви все чули? Лена. Так.

Віра. Ну що ж, радійте, пишайтесь! Він вас любить, згадує, мріє про вас! Псіхея!

Лена. Віро, що з вами? Звідки цей тон! За що ви сердитесь?

Віра. Де вже мені рівнятись з вами. Лена. Віро!

Віра. Ви ж красуня, принадна, захоплювали митців красою. Не дурно ж Юліан Лаврентійович теж захопився вами. Псіхея!

Лена. Та постривайте ж, Віро! Ну, нехай так, але що ж я вам зробила?

Віра (не слухаючи). Ви виникаєте, як сяйво, з'являєтесь, як Псіхея, ледве прикрита серпанком. Де ж йому встояти перед красою, що відкрита для всіх очей!

Лена (спалахнувши.). Віро! Ви можете на мене сердитись, але не маєте права ображати! Це був мій хліб, моя чесна праця...

Віра (опам'ятавшись). Простіть мене... Але що ж робити, коли я його так полюбила. (Безпомічно опускається в крісло й закриває обличчя руками.)

Лена (підходить до неї й кладе руку на плече). Але ж ви... Боже мій! Як це ж я не догадалася одразу! Значить,

ви нічого не знаєте? Ну, звичайно... Ви ж пішли з дому раніш, ніж я приходила до вас...

Віра (з тривогою). Що таке? Що сталося?

Лена. Цей юнак... Що приходив до вас поранений і що зараз тут... Це ж Орест... син вашої матері...

"Віра (скрикує). Що таке? (Встає вражена.) Орест?..

Лена. Ну, так! Невже ж ви цього не знали?

Віра. Орест... Це Орест? Син моєї матері? Син моєї матері, що відштовхнула його від себе... Син моєї... (Зрозуміла.) І значить, мій брат! Мій брат! (Падає в крісло, здригаючись від ридань.)

Лена. Ну, годі-бо, заспокойтесь... бідна... Як дивно. Обом він приніс тільки горе. Матері за те, що відштовхнула його, не знаючи. А цій — за те, що покохала, не знаючи...

Віра (схоплюється й обіймає її, плачучи). Мій брат... ось чому, ось чому мене так поривало до нього... І він казав... ви така добра... і ніжна... як сестра... а я... а я думала... Лена ніжно голубить її голову.

V

Тихий стукіт у двері. І зараз же входить Євгенія.

Лена. Нарешті! (Обережно садовить Віру в крісло й поспішає до Євгенії.) Нарешті... Євгенія. Де Орест?,

Лена (вказує). Там. Він спить. Ми обидві вартуємо біля нього. Ви ж'знаете... Він був у Любовицької. Але вона його не впізнала, не прийняла... не вгадала серцем матері.

Євгенія (гірко, про себе). А я? Так, я знаю. Бідний Орест... Хіба я краща? (Похилила голову.)

В і р а (що перестала вже плакати і схвильовано дивиться великими очима на Євгенію, готова кинутись до неї). Боже мій... це ж вона... ,

Лена (ніжно торкаючись руки Євгенії). Ну, годі-бо... Не хвилюйтесь, Євгенія Йосипівна.

Віра (скрикує). Євгенія!

Євгенія. Хто це? Ця дівчина?

Лена. Віра. Сестра Ореста.

Євгенія. Сестра Ореста? Дочка Любовицької?

Віра (підводиться й підходить до Євгенії). Ні!, Сестра Ореста, але не дочка його матері. Сьогодні вночі я пішла від неї. Пішла; бо вона вигнала з дому Ореста!

Євгенія (насторожено й хмуро). Але ж вона не знала, хто він... (Про себе, з мукою.) А я знала...

Віра (палко). Тим гірше! Кожен, хто б'ється за вітчизну — мій брат! А він же був хворий, поранений, шукав притулку і материної ласки...

Євгенія (так само). Материної ласки... Чи ж дала я йому... цю ласку?..

Віра. І горе тій жінці, що вижене сина з дому!

Євгенія. Горе... (З мукою.) Горе...

В і р а. І тепер... і тепер я ваша дочка! Чи візьмете ви мене, люба, дорога моя мамо? (Бере і цілує руки Євгенії.)

Євгенія (глибоко зворушена). Бідне дитя! Ви ж не знаєте, хто я... і що зробила... (Береться за серце й втомлено опускається в крісло.)

Лена гасить люстру і йде до алькова.

Віра (вмощується біля її ніг, дивлячись на Євгенію з гарячим співчуттям). О, ні! Я давно вже знаю й люблю вас, Євгеніє! Ось уже п'ять років, як я бережу кожну книгу, кожну газету, де написано про вас, про ваше прекрасне життя. І як ви вчилися літати, і як билися з фашистами в Іспанії... і як були тяжко поранені біля серця і кинули через це літати... (Голубить її руки.) А про те, як любили й виховували Ореста і віддали йому все життя... про це не було в газетах. Але про це я взнала від матері і вже тоді зрозуміла все і повірила вам, а не їй.

І так сидять вони в півтемряві, дівчина біля ніг жінки, на яку вона дивиться з благоговінням, розмовляючи тихо й стримано, немов розповідаючи багато разів передумані думи. А в глибині кімнати — проміж завішеним вікном і закритим альковом — стоїть друга, теж

заглиблена в думки дівчина, прислухаючись до тепер уже рівного дихання сплячого.

Євгенія. Так... я віддала Оресту все, що сама вважала за краще. Може, він бачив мало ласки в моєму домі. Я була більше бійцем, ніж жінкою... Ось чому я так боялася, щоб він не пішов до Любовицької... Вона могла б купити його ласкою... Для неї це була недорога ціна...

Віра. І вона її пошкодувала.

Євгенія. Це була її помилка...

Віра. Не помилка, а скупість. Ласку матері не можна берегти лише для сина і тримати під замком, як золото. Тоді вона стає ненавистю для людей.

Євгенія; Я ж не мала цієї*щедрої плати, яку так легко, так радісно давати. Ласка згоряла у мене в серці... він же знав лише суворий обов'язок. Зате не було мужньої радості, якої б я не ділила з ним. Літак був його колискою... Йому минало п'ятнадцять рокір*.коли я літала через океан, сімнадцять, коли я билася в Іспанії... І скрізь він був зі мною. Він не знав моїх поцілунків, але я пестила його в огні... в огні, де гартуються герої.

Віра. Як давня богиня, що клала в огонь дитя земної жінки , Іцоб зробити його безсмертним.

Євгенія. Хіба є така мука? О, як я її розумію... І напевно, рідна мати боялась і не хотіла...

Віра. Так... одного разу вона побачила це і злякалась... і відняла дитину в богині.

Євгенія (підводиться схвильована, про себе). А я ж сама... я ж сама штовхнула його до неї... А що, коли він... коли його знову потягне в дім, де він народився... Та й куди ж йому більше іти, якщо я...

Віра (стривожена, теж підводиться). Що з вами, Євге-йіє? Що ви почули? Ні, він спить.

Євгенія (бере Віру за руку). Ви були дома, коли він приходив? Що він казав, чи дивився навколо?

Віра. Дуже мало. Спочатку він був непритомний.

Євгенія. Непритомний... Не маючи де схилити голову

Віра. Але потім, коли я перев'язала йому рану... він зовсім очуняв... Розмовляв зі мною... підвівся, розглядав кімнату... яка йому дуже подобалась.

Євгенія. Ось вона, кара...

Віра (згадавши). Він казав, що немов бачив уже колись цю кімнату. Навіть згадав, що в ній були скляні двері на веранду і в сад,— а вони ж дійсно є, тільки завішені килимом, для маскування.

Євгенія. Материн дім! Він же знову захоче його побачити! Знову. Яка це страшна влада... (Ламає руки.) Даремно ж я купала його в огні. Даремно...

Лена (підходить до вікон і розсовує важкі завіси. Починає розвиднюватись). Вже скоро день! Світає...

VI

Тихий стук в двері, і зараз же по тому входить радісно схвильований

Дрозденко.

Дрозденко (стиха, але збуджено Євгенії). Як добре, що ви тут. Ну, як він? Спить?

Віра. Так, тепер міцно спить. Я дала йому крапель.

Дрозденко. Нехай спить, ще рано. Якби ви знали, Євгеніє! Це ж був він, Орест! Пам'ятаєте, я розказував вам вчора про льотчика, що летів у відпустку і збив чотирьох німців? Це ж був він, Орест. Зараз про це тільки й розмови на аеродромі. Та ось і чемодан його, весь пробитий...

Євгенія. Орест? Він! Господи! Яке щастя! Любий, чудесний, мій хлопчик! (Раптом згадавши.) Але ж я (хитається)...

Дрозденко (зляканий, підтримує її). Що з вами! Заспокойтесь... Ну, чи можна ж так хвилюватись... Дайте води. Дівчата клопочуться.

; Є.вт е н і я. І я не повірила... і зустріла його так безсердечно... Ревнощі, низькі ревнощі до тієї жінки засліпили мені очі... За що? За що я образила його, відважного, великодушного, що віддав свою кров за Вітчизну... Немає... немає прощення за це.

Дрозденко. Та годі-бо, заспокойтесь, це ж зовсім не так. Дівчата стоять розгублені, не знаючи, що робити.

Лена (з склянкою води). Заспокойтесь... випийте.

Євгенія. Не треба! (Відштовхує склянку.) Не треба нічого... У мене немає навіть крові, щоб віддати йому взамін. Я піду... Прощайте. (Іде, хитаючись, до дверей.) Не повірила ні йому... ні собі... він же був мій! Як

же я могла не повірити вогню, що сама, що сама в ньому запалила! Прощайте.

Дрозденко (суворо). Стійте. Як вам не соромно!

Євгенія*. Пустіть! Це моя провина, і я сама буду страждати за неї.

Дрозденко (бере її за руки). Нехай провина, але чого ж тікати від правди? Та й яка провина? Якщо навіть ти була винувата одну хвилину, то правдива все життя! Це ж була тривога твого серця, нічна тривога, і годі! Та хіба одна най-темніша ніч може загасити сонце? Дивись, воно вже сходить, знову сходить переможе, як правда.

Євгенія сідає, закривши обличчя руками. Віра знову вмощується біля її .ніг. Віра. Ну,, годі-бо, моя дорога, моя рідна.

Зовсім розвиднілось.

VII

Міцний стукіт у двері. Дрозденко. Що таке? Хто це сміє так стукати!

Входять Любовицька і Івлєв. Любовицька в розкішній довгій чорній сукні і манто, тримається з підкресленим апломбом. Івлєв, навпаки, хмурий •і почуває себе ніяково.

Любовицька (окинувши поглядом присутніх, гучно і впевнено). Де Орест? Де мій син?

Євгенія підводиться. Віра пригорнулась до неї, немов шукаючи захисту. Лена відступає до алькова. Хвилина мовчання.

Любовицька. Я питаю, де мій син? Мені сказали, що він спинився в цьому готелі і в цій кімнаті. А між тим тут якесь зборище. Дивно! Юліан Лаврентійович, спитайте, будь ласка, ви, мені ці лвди не відповідають.

Дрозденко (суворо). Насамперед прошу вас не робити галасу. Якщо ви прийшли в чужу квартиру, то тримайте себе пристойно.

Любовицька. Що таке? Це квартира мого сина, а чого тут треба вам і іншим, я не знаю.

Дрозденко. Цю квартиру знайшов для вашого сина я, після того, як ви не пустили його до себе.

Любовицька. Мій син дорослий, і йому не потрібна ваша опіка.

Віра. А ваша ще менше!

Любовицька. Я бачу, тут ціла змова. Цій жінці не досить відняти у мене сина. Вона підбурює дочку проти матері.

Віра. І я, і Орест знаємо лише одну матір. Він знає її давно, я ж знайшла її сьогодні. (Обіймає Євгенію.)

Любовицька. Надзвичайно зворушливо! Цій згоді я можу лише радіти. Але сина я вимагаю і буду вимагати. Юліан Лаврентійович, запропонуйте всім цим людям вийти!

Івлєв. Навпаки, я вважаю, що ми самі повинні вийти звідси.

VIII

Любовицька (дуже гучно). Можете йти, але я знаю, що робити!

Розсувається завіса алькова і виходить вдягнений, вмитий і цілком опритомнілий Орест. Спинившись в просвіті завіси, він якусь хвилину оглядає присутніх. Усміхнувшись привітно Лені, що стоїть найближче до нього, він простягає потім обидві руки до Євгенії.

Орест. Мамо! (Іде рішуче до неї з простягнутими руками.)

Любовицька (кидається наперерiз і спиняє Ореста, вхопивши його за руку). Орест! Орест, мій син! Хіба ти не пізнав мене, твою матір. Мене, чия кров тече в твоїх жилах!

Орест. Ця кров витекла з моїх жил учора, коли я лежав біля вашого порога.

Любовицька. Це ж і твій поріг, Оресте! (Картинно падає навколішки.) Невже ж ти відштовхнеш свою матір, що так тебе любить? Невже'ж ти не повернешся в дім, в якому ти народився!

Віра (виступає вперед). І з якого ви вигнали його вчора, коли він прийшов до вас знесилений, хворий шукати притулку і ласки!

Любовицька (швидко підводиться). Так! Я помилилась, я не знала, що це був він, кого я так палко жадала! Я спокутувала цей гріх, я омила його сльозами! А ось вона — вона, ця друга! Вона вигнала його з дому, знаючи, хто він! Він теж прийшов до неї знесилений і хворий, шукаючи ласки й притулку. Але вона вигнала його, бо чужа, а не рідна, бо не вміє любити серцем!

Євгенія під час цих слів відсахується немов від удару.

Лена (робить крок до Любовицької). Брехня! Ніхто не любив.його більше, ніж вона! Більше, як вона, що страждала і мучилась, що боліла за його честь своїм пошматованим серцем! Що виховала його в огні, що вдихнула душу героя!

Любовицька (з презирством). А ви б уже краще мовчали, приступна для всіх красуня! Спитайте мого чоловіка, що не зводить з вас очей, скільки він вам заплатив за ваше кохання, за вашу красу, намальовану без жодних покровів! Лена скрикує й закриває обличчя руками.

Івлєв (в гніві хапає Любовицьку за руку). Як ти смієш так підло брехати! Годі вже коритись і терпіти! Досить! Вона ніколи не була ні моєю, ні чиєюсь коханкою! Ти негідна розв'язати в неї черевик — в цієї чистої дівчини.

Орест (підходить до Лени і НІОЮНО віднімає її руки від обличчя.) Не плачте, Лено. Ніхто не повірив тому, що сказала про вас ця жінка. Вночі мені снилось, що ви мене покохали? Це правда?

Лена. Правда...

Орест. І ви будете мене чекати?

Лена. Як божий день! Як світ! Як мир! Я піду з вами скрізь — на війну, на життя й на смерть!

Орест (усміхаючись). В божі діла не втручаємось, а мир і перемогу здобудемо! (Швидко іде до Євгени.) Мамо! Рідна! Чи простиш ти мені, бідна, за всі твої муки, за всі тривоги цієї ночі... (Цілує її руки.)

Євгенія (здригаючись од ридань, схиляє голову йому на груди). Любий... рідний...

Сигнали повітряної тривоги.

IX

Дрозденко. Тривога!

Любовицька. Тривога! Юліан Лаврентійович! Мерщій! Ви чуєте?

Івлєв (спокійно). Йдіть самі. Все одно нам не по дорозі.

Любовицька. Юліан Лаврентійович! Я кажу в останній раз!

Івлєв. І я в останній. Прощайте. Любовицька. Ви пошкодуєте! (Тікає.), Орест (м'яко визволяючись з обіймів Євгенії). Пробач, мамо, тривога. Я повинен іти. Мені обіцяли літак. Дрозденко. Мерщій! У мене машина вниз^у.

Євгенія. Так, так. Іди. Іди, мій дорогий, мій любий! (Раптом в нестримному пориві ніжності оповиває його шию руками й цілує в губи, очі.) Спасибі! Спасибі тобі, мій рідний! Живи, перемагай, мій герой!

Дрозденко і Орест швидко виходять. Віра і Лена витирають очі. Івлєв

стоїть біля вікна.

Івлєв (підходить до Лени). Прощайте, Гельцю. Завтра я виїжджаю в Самарканд. Скажіть Оресту, щоб він забрав Псіхею. Я дарую її вам. Будьте щасливі.

Далекі вибухи зеніток.

Лена (схвильована). Спасибі... Я скажу. Івлєв. Прощайте! (Виходить.)

Пауза.

Раптом чути голос радіо. "Увага! Говорить штаб оборони міста. Група німецьких бомбардувальників під охороною винищувачів знову намагалася прорватися до міста. Ворожі літаки були вчасно зустрінуті нашою авіацією та вогнем зенітних батарей і після короткого, але

запеклого'повітряного бою знищені'і прогнані. Особливо відзначився льотчик-винищувач капітан Орест ПряхІн, що один збив блискавичною атакою два літаки — "Хейнкель — 3" і "Юнкере — 88".

Віра. Орест! Яке щастя!

Євгенія. Орест! Яка радість! Він знову мій... І як завжди герой... Хлопчик мій любий...

Вона.хитається. Віра і Лена підбігають і підтримують Євгенію.

Віра. Боже мій! Що з вами? Євгенія, люба!

Євгенія (задихається). Серце! Яка радість... Він мій, він лишився вірним моїм заповітам... він не загасив вогню... що я запалила. (Непритомніє, падає в крісло.)

Віра (з жахом). Вона вмирає! Води! Лено! Господи! Євгенія, Євгенія, люба! Що з вами?

Лена. Євгенія! Голубка! (Цілує її руки.)

Євгенія. Серце... Бережіть Ореста. Нікому... не віддавайте... тільки Вітчизні... бережіть його обидві. Приберіть колодки... Височінь... ще! Як добре... Орест... (Вмирає.)

Віра. Вмерла! (Ридає.)

Дівчата в сльозах схиляються над тілом Євгенії.

Лена (ридає). Яке серце... Яке полум'яне серце. Віра. Скінчились його тривоги...

Симфонія Бетховена по радіо.

Завіса.

КІНЕЦЬ.